

Fyra förslag för ökad biologisk mångfald i jordbrukslandskapet från LRF, SNF och WWF

Biologisk mångfald är grunden för vår välfärd och existens. Vi är beroende av friska ekosystem för att långsiktigt säkra vår matproduktion. 2022 beslutades om ett nytt globalt ramverk för Konventionen om Biologisk Mångfald (CBD) i Montreal. I ramverket ingår nationella strategier som tas fram av respektive land. 2023 gav Naturvårdsverket regeringen ett förslag på en nationell handlingsplan för hur Sverige ska implementera de nya globala målen. Samtidigt är restaureringslagen snart färdigförhandlad i EU. Även där ska varje land ta fram en nationell plan för hur den nya lagen ska genomföras.

Klart är att Sverige behöver öka takten i åtgärdsarbetet för biologisk mångfald i jordbrukslandskapet. 1600 arter är rödlistade i det svenska jordbrukslandskapet, och även vanliga arter som gulsparr och stare minskar. Därför vill LRF, Naturskyddsföreningen och WWF presentera fyra politiska förslag som kan fungera både för lantbrukare och natur.

Åtgärdssamordnare för biologisk mångfald – regionala katalysatorer för insatser

Sverige behöver öka takten i åtgärdsarbetet för biologisk mångfald i jordbrukslandskapet. Många naturvårdsåtgärder i jordbrukslandskapet gör störst nytta om de utförs i ett landskapsperspektiv, vilket kräver samverkan mellan olika företag, markägare och andra intressenter. Enskilda jordbruksföretag och markägare har ofta brist på tid. De kanske också saknar kunskap om vilka åtgärder som bör prioriteras och information om vilka olika offentliga stöd som går att söka för olika typ av åtgärder. Enskilda företag har också svårt att axla en koordinerande roll för att få till stånd samarbetsprojekt, dialogprocesser och göra större anslagsansökningar. Med regionala åtgärdssamordnare för biologisk mångfald kan dessa hinder överkommas. Tanken är att de ska fungera som katalysatorer för åtgärdsarbetet regionalt och lokalt. Metoden är beprövad och har framgångsrikt använts för att stärka vattenmiljöarbetet (jmf LEVA-samordnare).

Genom samordnarnas arbete kan staten växla upp och få bättre utdelning av de många olika ersättningar och insatser som redan finns på plats. För att underlätta erfarenhetsutbyte mellan projekt och län bör ett nationellt nätverk för erfarenhetsutbyte upprättas. Ett viktigt verktyg blir att bygga upp en digital plattform för kunskapsspridning och för att dokumentera och följa upp genomförda projekt. Satsningen behöver vara långsiktig för att åstadkomma resultat. Nya arbetssätt och förtroende mellan olika aktörer ska etableras. Projekt kan ta många år att genomföra.

Kostnad: 1-2 årsarbetskrafter per län, 20-50 miljoner kr per år under minst 10 år.

Förslag: Regeringen bör uppdraga åt länsstyrelserna att inrätta samordnare med uppgift att öka takten i åtgärdsarbetet för biologisk mångfald i odlingslandskapet.

Starkt nationellt stöd för restaurering av betesmarker och slätterängar

I samband med reformen av jordbrukspolitiken 2023-2027 beslutades att stödet för restaurering av naturbetesmarker och slätterängar (samt åtgärder som naturvårdsbränning och hamling av lövträd) skulle flyttas ut ur den gemensamma jordbrukspolitiken och bli ett nationellt finansierat stöd. Arbetet med det nationella stödet är nu drygt ett år försenat. Naturvårdsverket har tagit fram förslag till föreskrifter och länsstyrelsen har tagit fram en ansökningsblankett, men myndigheterna väntar fortfarande på att regeringen ska fatta beslut om en förordning för det nationella programmet för restaurering av betesmarker och slätterängar. Nu har vi nåtts av uppmuntrande besked om att regeringen planerar att fatta beslut om detta stöd inom några veckor. Förordningen anges omfatta restaurering av betesmark och slätteräng, samt restaureringshamling, men inte naturvårdsbränning av ljunghed och gräsmark, myrslätter eller regelbunden/vanlig hamling.

Att stödet äntligen kommer på plats är bra. Minst lika viktigt är att det får en långsiktig finansiering som svarar mot de behov som finns. De budgeterade 15 miljoner kr per år till landets 21 länsstyrelser, varav 11 miljoner kr per år till restaurering av betesmark och slätterängar är på tok för lite. Naturvårdsverket äskar 120 milj kronor mer per år i sitt budgetunderlag för år 2025-2027, det vill säga en uppskrivning med en faktor 10.

Kostnad: 135 miljoner kr per år

Förslag: Regeringen bör fatta beslut om en förordning om ett nationellt stöd för restaurering av betesmarker och slätterängar. Åtgärderna hamling av träd, naturvårdsbränning av ljunghed och gräsmark samt myrslätter bör inkluderas.

Stärk budgeten för värdefull natur med drygt en miljard per år

För arbetet med biologisk mångfald i jordbrukslandskapet är anslaget 1.3 Åtgärder för värdefull natur av avgörande betydelse. År 2023 nära halverades anslaget i jämförelse med 2022 (från 1,9 till 1 miljard kr). Neddragningen har fått långtgående konsekvenser för verksamheterna genom att skötsel och underhåll minskat och insatser för friluftsliv och biologisk mångfald uteblivit. Regeringen har sedan dess lanserat "satsningar" som i praktiken låser in 470 miljoner kr av anslagna medel (våtmarker 355, invasiva arter 50, vandringsleder 50, överföring till landsbygdsutveckling 15) vilket minskar möjligheten att ge bidrag till allt annat* som ska finansieras av detta anslag.

Antalet skyddade områden ökar kontinuerligt och anslaget 1:3 behöver öka i motsvarande takt för att de skyddade markerna ska kunna skötas och tillgängliggöras.

Grundfinansieringen av 1:3-anslaget har sjunkit sedan 2022 och väntas 2025–2027 vara nere på den lägsta nivån sedan 2014. Nuvarande anslagsnivå räcker enligt Naturvårdsverkets bedömning inte ens till för att upprätthålla befintliga naturvärden i skyddade områden. Enligt Naturvårdsverkets beräkningar sjunker det belopp som kan läggas per skyddat område från 96 tkr/område år 2017 till 53 tkr/område år 2027.

Verksamheter som drabbats av neddragningar:

- Insatser för hotade arter. Åtgärdsprogrammet för hotade arter (130 program, 21 länsstyrelser) har minskat från 70 milj. kr år 2022 till 28 milj. kr år 2024. Dessa program finns för att vända trenden för våra mest hotade arter.
- LONA (lokala naturvårdssatsningen). Inga nya lokala naturvårdssatsningar eller projekt för friluftsliv. Endast pågående projekt får medel i år, samt våtmarksprojekt.
- Arbetstillfällena för entreprenörer, konsulter och myndigheter i hela landet. Sysselsättningseffekten halverades mellan 2022 och 2023.

- Naturrum och insatser för byggnader och anläggningar i naturreservat
- Skötsel av befintliga skyddade områden

Hur länsstyrelserna har prioriterat varierar, då de har möjlighet att flytta medel mellan poster, exempelvis mellan reservatskötsel och ÅGP. De senaste årens inflation har urholkat anslagsmedlen ytterligare.

Stora svängningar i anslaget skapar ryckighet i verksamheten. Ett exempel: 2023 prioriterade Naturvårdsverket naturrumsverksamheten, medan myndigheten gav noll kronor i bidrag till bekämpning av invasiva arter till länsstyrelserna. I år kom regeringens satsning på invasiva arter, vilket ledde till neddragningar på naturrummen. För att behålla kompetens och personal på myndigheter och entreprenörer runt om i landet lyfts långsiktighet och en mindre ryckig politik som centralt.

Kostnad: År 2025: 1,143 milj. kr År 2026: 1,328 milj. kr År 2027: 1,488 milj. kr

Förslag: Regeringen höjer anslagspost 2 inom anslaget 1:3 Åtgärder för värdefull natur i paritet med Naturvårdsverkets äskande för 2025-2027.

*Skötsel skyddade områden, statliga ledssystem i fjällen samt låglandsleder, lavinprognoser, Åtgärdsprogram för hotade arter, Nationalparksprojekt (entréer tex), fastighetsskötsel och byggnader i reservat, LONA, nationell ersättning för restaurering av ängs- och betesmarker, uppdrag till ArtDataBanken, Artportalen och Centrum för Biologisk mångfald, CBM (kunskapsunderlag inför rapportering till KOMM tex), rovdjursinventering, förebyggande åtgärder mot rovdjur, Viltskadecenter, Naturum, Centrum för naturvägledning mm.

Avskaffa återbesogningsplikten i en zon om 15 m mellan jordbruksmark och skog

Brynmiljöer i övergångszoner mellan skogs- och jordbruksmark är viktiga för den biologiska mångfalden. De är mycket artrika eftersom de både hyser arter som är knutna till skogen och till det öppna landskapet, samt arter som gynnas av de unika förutsättningar som uppstår i övergångszonerna. Hög solinstrålning och vindskydd ger brynen ett varmt mikroklimat som gynnar flora, insektsfauna och fågelfauna. Lövträdsandelen är normalt större än i övrig skogsmark, liksom inslaget av blommande och bärande träd och buskar. Brynmiljöer är därmed viktiga livs- och födosökmiljöer för många växter, djur och svampar. Brynmiljöer bidrar även med ekosystemtjänster, bland annat pollinering och nyttodjur, vilket kan gynna produktionen på åkermark. De kan också ge vindskydd åt bakomvarande skog, bidra med klenvirke och bidra till tillgången på föda för vilt. De är även viktiga för friluftslivet och landskapsbilden. Brynmiljöerna utgör också en betydelsefull komponent i den gröna infrastrukturen i ett landskapsperspektiv, eftersom de utgör sammanhängande enheter som sträcker sig genom landskapet och även förbinder det öppna jordbrukslandskapet och det mer slutna skogslandskapet.

Idag är övergångarna mellan skogs- och jordbruksmark i många fall skarpa. Enligt analyser av data som samlats in via Nationell inventering av landskapet i Sverige (NILS) har ungefär hälften av skogskanterna en tvär övergång mellan skogs- och jordbruksmark. Ofta bedrivs skogsbruk hela vägen ut till jordbruksmarken, eftersom man då inte riskerar att bryta mot skyldigheten att anlägga ny skog. Beskogning av åker är ett hot mot brynmiljöernas biologiska mångfald på många platser i landet.

Avskaffad återbesogningsplikt innebär att inga föryngringsåtgärder behöver vidtas, men att de är tillåtna för markägare som inriktar sig på produktion av virke. 15 meter är en kompromiss mellan miljönyttorna som kommer av att omföra övergångszoner till ekologiskt värdefulla brynmiljöer och det produktionsbortfall det bedöms innebära.

Miljömålsberedningen, Skogsstyrelsen och Naturvårdsverket har i olika underlag föreslagit ett undantag från återbesogningsplikten i bryn mot jordbruksmark.

Kostnad: offentliga finanser påverkas inte. Förslaget medför en regellättnad för näringslivet, eftersom ett obligatoriskt krav tas bort. Det underlättar för markägare att frivilligt välja om de vill återplantera eller inte i brynmiljöer. Förslaget ger även vissa positiva konsekvenser för jordbruksföretag i och med att rika brynmiljöer kan gynna pollinatörer och naturliga fiender. Visst produktionsbortfall skogsråvara.

Förslag: Att regeringen avskaffar återbesogningsplikten i en övergångszon på 15 meter mellan jordbruksmark och skog.

Det kräver att följande lagändringar görs:

- Att regeringen prövar möjligheterna för ett tillägg i 5 och 6 §§ skogsvårdslagen (2014:890) och att Skogsstyrelsen får ett bemyndigande att meddela föreskrifter om undantag för att bevara eller utveckla natur- och kulturvärden samt att Skogsstyrelsen även i särskilda fall får bevilja undantag från första stycket, och att detta undantag villkoras vid behov.
- Att regeringen ändrar 7 § skogsvårdsförordningen så att Skogsstyrelsen får meddela föreskrifter om undantag från skyldigheten att anlägga skog på produktiv skogsmark samt om undantag från skyldigheten att vidta föryngringsåtgärder.

För frågor kontakta:

Markus Hoffman, LRF: markus.hoffman@lrf.se 070-527 54 44

Pim Bendt, Naturskyddsföreningen: pim.bendt@naturskyddsforeningen.se 08-702 65 79

Jenny Jewert, WWF: jenny.jewert@wwf.se 073-642 32 02

